

1994. aasta septembris reisiravlaeval „Estonia“
toimunud sõjalise kasutusega seadmete veo asjaolude
uurimiseks moodustatud asjatundjate komisjoni

ARUANNE

1. Taust

Rootsi avalik-õigusliku televisiooni (SVT1) saates *Uppdrag granskning* avaldati 30.11.2004 informatsioon, nagu oleks 1994. aasta 14. ja 20. septembril Stockholmi saabunud parvlaeva *Estonia* pardal olnud sõjalise kasutusega seadmed. Seejärel, 3.12.2004 andis Rootsi Kuningriigi valitsus õukonnakohtu eesistujale Johan Hirschfeldtile ülesande uurida, kas telesaates avaldatud teave vastab tõele. J. Hirschfeldt esitas oma uurimise tulemused avaliku memorandumina 21.01.2005. Memorandumis sedastab J. Hirschfeldt, et Rootsi Kaitsejõud (*Försvarsmakten*) on tõepoolest kahel korral, 14. ja 20. septembril, parvlaevaga *Estonia* militaarvarustust transportinud. Tegemist oli elektroonikaseadmetega, millel polnud seost relvastusega ning mis ei olnud mingiski osas plahvatusohtlikud.

Ajendatuna Rootsis läbiviidud uurimise tulemustest moodustas Eesti Vabariigi Valitsus oma 07.03.2005 korraldusega nr 129 asjatundjate komisjoni 1994. aasta septembris reisiravlaeval „Estonia“ toimunud sõjalise kasutusega seadmete veo asjaolude uurimiseks.

Komisjonile tehti ülesandeks pidada silmas Rootsi Kuningriigi valitsuse 3.12.2004 otsuse alusel läbiviidud uurimise „Uurimus kaitsematerjali veo kohta M/S Estonial“ tulemusi, ning vastata järgmistele küsimustele:

- 1) Kas sõjalise kasutusega seadmete vedu reisiravlaeval „Estonia“ reisidel, mis saabusid Tallinnast Stockholmi 14. ja 20. septembril 1994.a., toimus Eesti ametkondade teadmisel ja/või koostöös nendega?
- 2) Kui alapunktis 1 nimetatud koostöö aset leidis, siis milliste ametkondade ja/või ametiisikute kaudu see toimus ning millistel kokkulepetel põhines?
- 3) Kas alapunktis 2 nimetatud kokkulepete sõlmimise ja vedude teostamise ajal kehtinud Eesti õigusaktidega oli selline koostöö lubatud või ei olnud?
- 4) Kuidas toimus 14. ja 20. septembril 1994.a. Stockholmi saabunud reisidel sõjalise kasutusega seadmete toimetamine reisiravlaevale „Estonia“?
- 5) Kas on alust kinnitada, et reisiravlaeval „Estonia“ veetud sõjalise kasutusega seadmete näol oli tegemist elektroonikaseadmetega, mis ei sisaldanud lõhkeainet ega olnud relvasüsteemide osad?
- 6) Kas on alust kinnitada Rootsis läbiviidud uurimise „Uurimus kaitsematerjali veo kohta M/S Estonial“ raportis esitatud seisukohta, et Tallinnast 27.septembril 1994.a väljunud reisiravlaeval „Estonia“ sõjalise kasutusega seadmeid ega materjale ei veetud?

Asjatundjate komisjoni esimeheks nimetati juhtiv riigiprokurör Margus Kurm ning liikmeteks vanemprokurör Kristel Siitam-Nyiri, Kaitsepolitsei ameti peadirektori poolt nimetatud ametnik ja Teabeameti peadirektori poolt nimetatud ametnik.

JUSTI	MINISTRI	M
ASUTUSE	SEKS KASUT	K.S
6. 09	2005.	
Järgi kaasupitang k		
6. 02	2006	
Alus: AvTS § 35 l. 2 p. 2		

2. Uurimise läbiviimine

Uurimise käigus viis komisjon läbi järgmised toimingud:

- 1) vaatas läbi J. Hirschfeldti uurimise tulemusi kajastava memorandumi tõlke ning uurimise ajendiks olnud telesaate *Uppdrag granskning* salvestuse, samuti vaadati läbi sama teemat käsitlev Rootsi televisiooni (SVT2) 19.12.2004 uudistesaate *Rapport* salvestus, kus esines kolonel Urmas Roosimägi;
- 2) tutvus kirjadega, mida Eesti asjassepuutuvad ministeeriumid ja riigiasutused saatsid Riigikantseleile Vabariigi Valitsuse 09.12.2004 kabinetinõupidamise otsuse täitmiseks. Sellel kabinetinõupidamisel arutati eeltoodud Rootsi meedias avaldatud informatsiooni tähendust Eestile;
- 3) kohtus kahel korral Rootsi Kuningriigi Kaitseministeeriumi asekancleri Helena Lindbergi ja valitsuse luurekoordinaatori suursaadik Bo Erikssoniga ning ühel korral uurimist teostanud õukonnakohtu esimehe Johan Hirschfeldtiga. Samuti külastas komisjoni esimees Rootsi Kaitseministeeriumile alluvat psühholoogilise kaitse ametit (*Styrelsen för psykologiskt försvar*), mille ülesandeks on parvlaeva *Estonia* huku uurimisel kogutud materjalide kogumine, süstematiseerimine ja avalikustamine;
- 4) kaardistas parvlaeva *Estonia* huku uurimise käigus kogutud materjalid, saates vastavad päringud asjassepuutuvatele ministeeriumidele ja riigiasutustele, ning tutvus nende hulga materjalidega, mis võisid sisaldada uurimistülesande seisukohalt olulist informatsiooni. Põhjalikult töötati läbi *Estonia* huku uurimiseks algatatud kriminaalasja toimik, mida hoitakse Politsei ameti arhiivis, ning Kaitsepolitsei ametis, Tolliametis ja Piirivalveameti säilitatavad materjalid;
- 5) kohtus kokku 23 inimesega, kes 1994. aasta septembris olid erinevatel vastutavatel või operatiivsetel ametikohtadel. Teiste hulgas küsitles komisjoni esimees järgmisi isikuid (ametikohtad on märgitud 1994. a septembri seisuga): Kaitsepolitsei ameti peadirektor Jüri Pihl, Teabeteenistuse direktor Ants Frosch, Valitsusside direktor Jaak Lippmaa, Tolliameti peadirektor Rein Talvik, Piirivalveameti peadirektor viitseadmiral Tarmo Kõuts ja Kaitseväe juhataja kindral Aleksander Einseln. Samuti vestles komisjoni esimees isikutega, kes olid 27.09.1994 tööl Tallinna reisisadamas ning nägid isiklikult parvlaeva *Estonia* laadimist ja väljumist sadamast;
- 6) vaatas läbi parvlaeva *Estonia* hukku uurinud rahvusvahelise uurimiskomisjoni lõpparuande ning kõik laevahuku kohta kirjutatud ja eesti keeles avaldatud raamatud.

Uurimise läbiviimise osas tuleb arvestada, et vastavalt Vabariigi Valitsuse seaduse § 22 lõikele 2 ja uurimise aluseks oleva Vabariigi Valitsuse korralduse punktile 4 oli komisjonil õigus saada andmeid ja dokumente ainult riigi- ja omavalitsusasutustelt. Komisjonil polnud õigust nõuda informatsiooni eraisikutelt ega hoiatada kedagi valeütluste andmise eest, rääkimata võimalusest teha kriminaalmenetluses ettenähtud uurimis- ja jälitustoiminguid. Kõigi avalikus teenistuses mitteolevate isikutega vestles komisjon ainult nende nõusolekul.

Uurimist mõjutas oluliselt ka asjaolu, et uuritavatest sündmustest on möödunud rohkem kui kümme aastat, mistõttu ei suutnud mitmed küsitletud inimesed sündmuste üksikasju meenutada.

Lisaks tuleb käesoleva aruande lugemisel arvestada seda, et Rootsi ametivõimudelt saadud detailne informatsioon 14. ja 20. septembril toimunud sõjalise kasutusega seadmete veo kohta on Rootsi Kuningriigi riigisaladus, mille avalikustamiseks ei ole komisjoni esimees tulenevalt riigisaladuse seaduse §-st 12¹ volitatud.

3. Tulemused

Alljärgnevalt on uurimise tulemused esitatud Vabariigi Valitsuse poolt püstitatud küsimuste kaupa.

1) Kas sõjalise kasutusega seadmete vedu reisiparvlaeval „Estonia“ reisidel, mis saabusid Tallinnast Stockholmi 14. ja 20. septembril 1994.a., toimus Eesti ametkondade teadmisel ja/või koostöös nendega?

Sõjalise kasutusega seadmete vedu, mida peab silmas ja kinnitab oma uurimuses kohtunik J. Hirschfeldt, ei toimunud ühegi Eesti Vabariigi ametkonnaga koostöös. Samuti ei ole tõendeid, mis kinnitaks, et mõni Eesti ametkond oleks olnud sellest teadlik. Komisjon ei saa täielikult välistada võimalust, et Rootsi luureasutusega tegi koostööd mõni isik eraviisiliselt. Kui eraviisiline koostöö aset leidis, võib olla tegemist salakaubaveoga kriminaalkodeksi § 76 lõike 2 mõttes. Tänaoleks oleks see kuritegu aegunud.

2) Kui alapunktis 1 nimetatud koostöö aset leidis, siis milliste ametkondade ja/või ametiisikute kaudu see toimus ning millistel kokkulepetel põhines?

3) Kas alapunktis 2 nimetatud kokkulepete sõlmimise ja vedude teostamise ajal kehtinud Eesti õigusaktidega oli selline koostöö lubatud või ei olnud?

Kuna silmaspeetavad veod ei toimunud koostöös ühegi Eesti ametkonnaga, siis puudub võimalus vastata küsimustele 2 ja 3.

4) Kuidas toimus 14. ja 20. septembril 1994.a. Stockholmi saabunud reisidel sõjalise kasutusega seadmete toimetamine reisiparvlaevale „Estonia“?

J. Hirschfeldti uurimisega kinnitust leidnud sõjalise kasutusega seadmete veo näol oli tegemist Rootsi luureasutuse operatsiooniga, mille üksikasjad on Rootsi Kuningriigi riigisaladus ning nende avalikustamine käesolevas aruandes ei ole võimalik. Küll võib aga komisjoni esimees Rootsi ametiisikutelt saadud informatsiooni alusel kinnitada, et seadmete transport toimus viisil, mis ei kujutanud ohtu reisijatele ega Eesti Vabariigi julgeolekule.

5) Kas on alust kinnitada, et reisiparvlaeval „Estonia“ veetud sõjalise kasutusega seadmete näol oli tegemist elektroonikaseadmetega, mis ei sisaldanud lõhkeainet ega olnud relvasüsteemide osad?

Rootsi ametiisikutelt saadud informatsiooni alusel võib komisjoni esimees kinnitada, et 14. ja 20. septembril veetud sõjalise kasutusega seadmed, mida peab silmas ja kinnitab oma uurimises J. Hirschfeldt, ei sisaldanud lõhkeainet ega olnud relvasüsteemide osad.

6) Kas on alust kinnitada Rootsis läbiviidud uurimise „Uurimus kaitsematerjali veo kohta M/S Estonial“ raportis esitatud seisukohta, et Tallinnast 27.septembril 1994.a väljunud reisiravlaeval „Estonia“ sõjalise kasutusega seadmeid ega materjale ei veetud?

Kõigepealt tuleb täpsustada, et J. Hirschfeldt on oma raportis sedastanud üksnes seda, et tal pole mingit alust oletada, et Rootsi Kaitsejõud või Kaitsejõudude materjaliamet (*Försvarets materielverk*) transportisid parvlaeval *Estonia* militaarvarustust laeva hukkamise ajal. Muude Rootsi ametkondade, teiste riikide ega salakaubaveo osas J. Hirschfeldt seisukohta võtnud ei ole.

Komisjoni käsutuses ei ole tõendeid, mis võimaldaks J. Hirschfeldti väite ümber lükata. Samuti ei ole komisjoni käsutuses tõendeid, millest nähtuks, et keegi teine oleks huku ööl parvlaeval *Estonia* sõjatehnikat vedanud.

Samas tuleb tõdeda, et laevahuku uurimise käigus ei ole lastile piisavalt tähelepanu pööratud. Kuigi õnnetuse järgselt anti vihjeid sõjatehnika ja muu salakaua veo kohta, ei nähtu kriminaaltoimikust, jälitustoimikust ja muudest kogutud materjalidest, et neid vihjeid oleks piisava tähelepanelikkusega kontrollitud. Põhjaliku uurimise puudumist kinnitab ka asjaolu, et uurimist teostanud ametnikud ei ole kunagi küsitlenud isikuid, kes olid 27. septembri õhtul tööl Tallinna reisisadamas ning nägid isiklikult laeva laadimist ja väljumist.

Komisjoni enda võimalused antud teemat kümme aastat hiljem uurida olid äärmiselt piiratud. Nagu öeldud, polnud komisjonil õigust nõuda informatsiooni eraisikutelt ega hoiatada kedagi valeütluste andmise eest, rääkimata võimalusest teha kriminaalmenetluses ettenähtud uurimis- ja jälitustoiminguid.

Seda arvestades ei saa komisjon kinnitada ega ümber lükata valitsuse poolt esitatud küsimuses sisalduvat üldist väidet, et 1994. aasta 27. septembril Tallinnast väljunud reisiravlaeva *Estonia* pardal ei veetud sõjalise kasutusega seadmeid ega materjale.

Tallinn, 31. august 2005

Margus Kurm

Komisjoni esimees
Juhtiv riigiprokurör